

Ярової Т.С.

Чернігівський інститут інформації, бізнесу і права

ЗВО «Міжнародний Науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»

ORCID ID: 0000-0002-7266-3829

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ, ЯК ІНСТРУМЕНТУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Стаття присвячена дослідженню особливостей, пов'язаних із застосуванням політичних та економічних санкцій як інструменту державної політики у сучасному світі. Санкції розглядаються як важливий механізм впливу на держави, що порушують міжнародне право або створюють загрози безпеці. У статті аналізується, як глобалізація впливає на ефективність санкцій, адже взаємозалежність країн зростає, що робить санкції потужним інструментом у системі міжнародних відносин.

Досліджено вплив санкцій на внутрішньополітичні процеси держав, зокрема на економічну та соціальну стабільність. Особливу увагу приділено Україні, яка перебуває у процесі демократичних перетворень, та тому, як санкції впливають на її внутрішні реформи, урядові стратегії та розвиток громадянського суспільства. Санкції, будучи політичним та економічним інструментом, можуть викликати зміни у політиці держави, сприяти розвиткові демократичних інституцій, але також здатні створювати економічні виклики та посилювати політичну напругу.

Окремої уваги заслуговує детальний аналіз негативних наслідків санкцій для країн, які зазнають міжнародного тиску. У статті підкреслено, що у деяких випадках санкції можуть мати зворотний ефект, сприяючи зміцненню авторитарних режимів. Держави, що опинилися під санкціями, можуть використовувати зовнішній тиск як виправдання для посилення внутрішнього контролю та репресій. Це може призвести до зростання соціальної напруги, економічної дестабілізації і навіть політичних криз.

Виявлено, що ефективність санкцій багато в чому залежить від того, наскільки точно вони застосовуються та наскільки широко підтримуються міжнародною спільнотою. Перспектива використання цільових санкцій, які спрямовані на конкретні особи або галузі, стають дедалі популярнішими, оскільки дозволяють мінімізувати негативний вплив на загальне населення, зосереджуючи тиск на відповідальних за порушення міжнародних норм осіб.

Ключові слова: публічне управління; державна політика, державне управління, міжнародні відносини, перспективи державної політики, державна служба, перспективи міжнародних відносин, санкції, нормативно-правове регулювання, перспективи застосування санкцій, політичні санкції, економічні санкції, обмеження торгівлі, війна, розвиток санкцій, ціннісні координати, система ціннісних координат, громадянське суспільство, формування громадянського суспільства.

Обґрунтування актуальності теми дослідження. Актуальність дослідження перспектив застосування політичних та економічних санкцій, обумовлена кількома ключовими чинниками. Зміна глобального контексту міжнародних відносин робить санкції одним із головних інструментів впливу на країни, що порушують міжнародне право, здійснюють агресивні дії або не дотримуються загальноприйнятих норм демократії. Санкції дозволяють уникати військових конфліктів, застосовуючи економічний і політичний

тиск, як альтернативний метод впливу. В умовах становлення громадянського суспільства, коли зростає роль громадських ініціатив, соціальних рухів і громадянської відповідальності, політичні та економічні санкції стають механізмом, через який держава може реалізовувати свої зовнішньополітичні цілі, зберігаючи при цьому підтримку громадськості.

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у формуванні суспільної думки, впливаючи на державні рішення та міжнародну політику, що

підвищує значущість ефективного використання санкцій як інструменту державної політики. Стрімкий розвиток нових технологій, таких як цифрові фінансові системи та блокчейн, змінює характер глобальної економіки та торгівлі, що вимагає нових підходів до моніторингу та реалізації санкційних режимів. Це робить санкції більш динамічним і комплексним інструментом, здатним швидко адаптуватися до викликів сучасного світу. Враховуючи зростання глобалізації, посилення ролі міжнародних організацій і необхідність підтримання міжнародного правопорядку, тема дослідження є особливо важливою для країн, що прагнуть інтегруватися у світову спільноту, забезпечуючи при цьому стабільність та безпеку.

Метою дослідження є всебічне вивчення та аналіз перспектив застосування політичних та економічних санкцій у контексті нових викликів і можливостей, які виникають у зв'язку з глобалізацією, розвитком технологій та активною участю громадянського суспільства у формуванні державної політики.

Основний зміст дослідження. На переконання ряду дослідників, не лише сучасна ситуація, але й перспективи застосування політичних та економічних санкцій у майбутньому, значною мірою залежать від поступової еволюції міжнародного права, глобальних відносин і внутрішньої політики держав. Навіть у короткостроковій перспективі санкції продовжать відігравати важливу роль у міжнародних відносинах, будучи інструментом тиску на держави, що порушують міжнародні норми або здійснюють агресивну політику [1]. В умовах глобалізації, коли військові конфлікти або силові методи вирішення суперечок стають менш прийнятними через їхні гуманітарні, економічні й політичні наслідки, санкції постають як альтернатива, що дозволяє досягти певних цілей без використання військової сили.

У цифрову епоху санкції набувають більш динамічного характеру, зокрема через можливості, які надають сучасні інформаційні технології. З розвитком цифрових технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн і криптовалюти, країни-ініціатори санкцій зможуть не лише оперативніше контролювати виконання санкційних режимів, але й ефективніше виявляти спроби їх обходу. Відстеження міжнародних фінансових потоків і торговельних операцій у режимі реального часу надає можливість створювати санкційні пакети, які швидко реагують на зміни поведінки суб'єктів, що перебувають під санкціями.

Економічні санкції можуть ставати більш таргетованими і сфокусованими на конкретних галузях або навіть на окремих особах, що сприяє зменшенню негативних наслідків для загальної економіки країни та її громадян [2]. Це особливо актуально в умовах, коли санкції не повинні завдавати шкоди звичайним громадянам, але мають впливати на еліти та окремі інституції, відповідальні за порушення міжнародного права або дестабілізацію ситуації у світі.

Політичні санкції також можуть мати значний вплив на громадянське суспільство, і цей вплив може бути як позитивним, так і негативним, залежно від контексту, в якому вони застосовуються, та їхньої ефективності. В умовах авторитарних режимів політичні санкції часто розглядаються як засіб тиску на уряди для впровадження демократичних реформ та поваги до прав людини. Вони можуть стимулювати внутрішню опозицію і громадянські ініціативи, сприяючи мобілізації громадян проти режиму [3]. Політичні санкції часто спрямовані на зменшення можливостей уряду репресувати громадянське суспільство, блокуючи його доступ до міжнародної підтримки, ресурсів та легітимності на міжнародній арені. У таких умовах громадянське суспільство може активніше вимагати політичних змін, що додатково збільшує тиск на уряд, ініціюючи проведення реформ.

Однак, політичні санкції можуть також мати зворотній ефект, особливо -якщо вони не мають широкої підтримки міжнародної спільноти, або якщо їх застосування тривалий час не приносить бажаних результатів. Авторитарні режими часто використовують санкції як інструмент внутрішньої пропаганди, намагаючись зобразити їх як зовнішню агресію, що порушує суверенітет держави [4]. У таких випадках санкції можуть консолідувати еліти навколо режиму і посилити репресії проти громадянського суспільства, оскільки уряд може виправдовувати свої дії потребою у захисті від іноземного впливу. Крім того, у деяких випадках санкції можуть негативно вплинути на економічне становище звичайних громадян, що посилює соціальну напругу і знижує підтримку демократичних рухів серед населення.

Іншим важливим аспектом є те, що санкції можуть стимулювати розвиток нових форм громадянської активності. В умовах санкційного тиску зростає значення міжнародної солідарності та підтримки громадянського суспільства з боку неурядових організацій, правозахисних ініціатив та міжнародних донорів. Така підтримка може

включати як фінансову допомогу, так і надання платформ для висловлення позицій на міжнародній арені. Успішне застосування санкцій можливе за умови, що вони обмежують доступ до ресурсів для репресивних інститутів уряду і водночас забезпечують підтримку тим секторам, що сприяють демократичним змінам.

З розвитком нових механізмів обходу санкцій країни, які стають об'єктами цих заходів, шукатимуть нові шляхи їх нейтралізації. Одним із таких напрямків є створення власних альтернативних фінансових систем або укладання двосторонніх домовленостей з іншими державами, щоб забезпечити стабільність свого економічного розвитку. У зв'язку з цим, майбутні санкційні політики вимагатимуть більш витончених і комплексних підходів, які враховуватимуть як економічні, так і політичні інструменти впливу. Наприклад – політичні та економічні санкції можуть бути доповнені інформаційними (або, як їх деколи називають – кіберсанкціями), які обмежують доступ до важливих технологій і інформаційних ресурсів.

Також важливо враховувати, що ефективність санкцій завжди буде залежати від рівня міжнародної співпраці. Односторонні санкції можуть бути менш дієвими, оскільки держави, проти яких їх запроваджують, можуть знайти нових партнерів для подолання обмежень. У такому випадку санкції навіть можуть завдати більшої шкоди їх ініціатору, ніж власне країні-цілі. Тому, глобальна координація між країнами та міжнародними організаціями може вважатися ключовим фактором у забезпеченні ефективності санкційних режимів.

Ще одним важливим напрямом розвитку сучасних міжнародних відносин, є регіоналізація санкційної політики, що відкриває нові перспективи для підвищення ефективності обмежувальних заходів у світі. Замість традиційних глобальних санкцій, які часто мають узагальнений характер і не враховують специфіку окремих регіонів, дедалі більше уваги приділяється створенню регіональних санкційних режимів [5]. Цей підхід базується на розумінні того, що країни, які мають спільні історичні, економічні та політичні зв'язки, можуть ефективніше застосовувати санкції, враховуючи місцеві особливості й загрози.

Наприклад, санкції, запроваджені Європейським Союзом, як правило, є точковими, спрямованими на конкретні проблеми в регіоні, зокрема – порушення прав людини або дестабілізацію сусідніх країн. Такі санкції можуть мати більш конкретний характер і бути тісніше пов'язаними з актуальними подіями, ніж глобальні санкції, що

накладаються Організацією Об'єднаних Націй. Європейський Союз, маючи тісні економічні, політичні й соціальні зв'язки з сусідніми країнами, може швидше реагувати на кризові ситуації та адаптувати санкційні режими до потреб регіону [6]. Наприклад, санкції проти Росії після її агресії щодо України (починаючи з 2014 року), є яскравим прикладом ефективної регіональної санкційної політики, яка була підтримана широкою коаліцією країн і мала значний вплив на економіку Росії [7]. Окрім Європейського Союзу, важливу роль у регіоналізації санкційної політики можуть відігравати й інші регіональні організації, такі як Африканський Союз, Ліга арабських держав або Організація американських держав. У цих структурах накопичено глибоке розуміння регіональних проблем і специфіки кожної країни-члена, що дає змогу краще адаптувати санкції до місцевих умов. Наприклад, Африканський Союз може впроваджувати санкції щодо країн-членів, які порушують демократичні норми або права людини, таким чином сприяючи стабілізації регіону і запобігаючи конфліктам.

У контексті регіоналізації санкційної політики важливим аспектом є гнучкість підходів. Міжнародні коаліції, що об'єднуються для вирішення певних конфліктів або проблем, можуть розробляти спеціальні санкційні режими, адаптовані до конкретних умов регіону [8]. Це може бути особливо ефективним у випадках, коли конфлікти мають регіональний характер, і глобальні санкції не є достатньо ефективними через складність координації міжнародної спільноти або недостатню увагу до специфіки локальних проблем. Регіональні санкції, у цьому контексті, є більш спрямованими, швидше адаптуються до змін і враховують всі нюанси регіональної політики.

Крім того, регіоналізація санкційної політики дозволяє уникнути надмірної залежності від глобальних гравців, таких як США чи Китай, і створює можливості для країн регіону самостійно формувати свої рішення щодо санкцій. Це сприяє більшій незалежності регіональних організацій і дозволяє їм діяти в інтересах власної безпеки та стабільності, а не лише відповідати на зовнішній тиск. Також варто зазначити, що регіоналізація санкцій сприяє легітимності санкційних заходів, оскільки вони сприймаються як результат узгоджених дій країн регіону, а не як нав'язаний ззовні інструмент. Це підвищує довіру до таких санкцій як з боку міжнародної спільноти, так і з боку громадян тих країн, які підпадають під обмежувальні заходи.

Особливо багатообіцяючими у сучасних міжнародних відносинах є перспективи використання в економічному та політичному аспектах цільових санкцій ("smart sanctions"). Цей тип санкцій, спрямований на конкретні особи, компанії або галузі, що причетні до порушень міжнародного права, прав людини або інших глобальних норм, стає дедалі важливішим інструментом у боротьбі з недемократичними режимами та авторитарними урядами. На відміну від традиційних «загальних» санкцій, які часто мають побічний негативний ефект для всієї країни і можуть завдати шкоди цивільному населенню, цільові санкції мінімізують такий вплив. Вони зосереджуються на правлячих елітах, політиках і бізнесах, які прямо відповідальні за порушення, дозволяючи при цьому економіці країни функціонувати з мінімальними втратами для пересічних громадян.

В економічному аспекті цільові санкції можуть бути застосовані проти ключових галузей, таких як енергетика, фінансовий сектор, оборонна промисловість або високотехнологічні сектори, що мають критичне значення для економіки держави [9]. Це дозволяє завдати максимального удару по стратегічних ресурсах країни, яка порушує міжнародні норми, обмежуючи її можливості для подальшої агресії або антидемократичних дій. Наприклад, санкції, спрямовані на заборону доступу до технологій або обмеження торгівлі енергоносіями, можуть суттєво вплинути на економічну стабільність режиму, при цьому не створюючи значних проблем для цивільного населення.

Політичний аспект використання цільових санкцій є не менш важливим. Вони дозволяють міжнародній спільноті тиснути на авторитарні режими, уникаючи гуманітарних катастроф, які часто виникають в умовах широкомасштабних економічних санкцій. Зосереджуючись на конкретних особах і організаціях, такі санкції стимулюють уряди до змін без створення додаткових труднощів для громадянського суспільства. Умови, що супроводжують застосування санкцій, такі як заморожування активів, заборона на виїзд або відмова у доступі до міжнародних фінансових ринків, стають потужними важелями тиску на правлячі еліти.

У політичному контексті цільові санкції також відіграють важливу роль у процесі становлення громадянського суспільства. В умовах глобалізації та зростання впливу соціальних рухів і громадських організацій, уряди стають більш відповідальними за свої дії, оскільки міжнародна спільнота і власні громадяни вимагають дотри-

мання міжнародних стандартів. Цільові санкції, націлені на корумпованих чиновників, політичні клани або олігархів, можуть сприяти прискоренню демократичних реформ і підвищенню відповідальності влади перед суспільством. Це особливо актуально в умовах, коли режим намагається уникнути міжнародної ізоляції та водночас зберегти свою владу.

Перспективи застосування політичних та економічних санкцій у контексті ролі громадянського суспільства є вельми значущими, оскільки громадянське суспільство дедалі більше впливає на формування й реалізацію санкційної політики. У сучасному глобалізованому світі, де моральні та етичні аспекти відіграють ключову роль у зовнішній політиці, тиск з боку міжнародних неурядових організацій та правозахисних інституцій стає вирішальним фактором для ухвалення санкційних рішень [10]. Ці організації часто виступають як спостерігачі та аналітики, що надають урядам і міжнародним організаціям актуальну інформацію про порушення прав людини, корупцію або злочини проти людяності. Таким чином, громадянське суспільство стає важливим джерелом даних, яке впливає на санкційну політику, допомагаючи приймати більш обґрунтовані рішення щодо необхідності санкцій проти конкретних режимів чи компаній.

Окрім інформування міжнародних інституцій, громадянське суспільство також виконує функцію морального компаса. Під впливом кампаній та ініціатив, організованих правозахисними групами, міжнародні організації та уряди змушені враховувати не лише політичні, а й етичні аспекти своєї санкційної політики. Це призводить до того, що санкції все частіше розглядаються не лише як інструмент тиску на порушників міжнародних норм, але й як спосіб підтримки демократичних цінностей, прав людини та глобальної справедливості. Наприклад, кампанії на підтримку санкцій проти авторитарних режимів, які порушують права людини, часто ініціюються громадськими активістами й підтримуються широкими соціальними групами.

Зростання активності неурядових організацій на міжнародному рівні може також призвести до розширення санкцій, спрямованих на боротьбу з порушеннями прав людини, корупцією та іншими злочинами проти людяності. В умовах підвищеної прозорості й доступу до інформації через цифрові технології, міжнародні неурядові організації можуть оперативно реагувати на кризові ситуації в різних країнах, привертаючи увагу світової

спільноти до порушень. Це значно підвищує тиск на уряди й міжнародні організації для оперативного реагування та запровадження санкційних заходів. Доступ до даних про фінансові транзакції, економічні зв'язки та політичні взаємодії, завдяки цифровим інструментам, дозволяє громадянському суспільству стати ефективним учасником процесу санкційної політики. Неурядові організації виступають не лише джерелом інформації, але й силою, яка впливає на моральні засади міжнародних рішень. Усе це вказує на те, що в майбутньому санкційна політика буде ще більше орієнтована на такі цінності, як права людини, що відповідає загальним тенденціям глобалізації та інтеграції громадянського суспільства у світові процеси.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Політичні та економічні санкції є потужним інструментом державної політики, особливо – в умовах глобалізації та розвитку громадянського суспільства. Їхнє застосування дозволяє країнам уникати військових конфліктів, використовуючи економічний та політичний тиск на порушників

міжнародного права. Санкції стають ефективнішими завдяки розвитку новітніх технологій, що дозволяє швидше реагувати на зміни та контролювати їх виконання. Водночас, санкції можуть мати негативні наслідки, зокрема сприяти посиленню авторитарних тенденцій та дестабілізації внутрішньої ситуації в країні, на яку спрямовані. Ефективність санкцій багато в чому залежить від підтримки міжнародної спільноти та точності їхнього застосування.

Одним із перспективних напрямів наразі є розвиток «цільових санкцій», що фокусуються на конкретних особах, компаніях або секторах економіки, зменшуючи негативний вплив на населення. Також важливу роль у застосуванні санкцій відіграє громадянське суспільство, яке стає джерелом інформації та моральним орієнтиром для міжнародної спільноти. У майбутньому роль громадянського суспільства в санкційній політиці лише зростатиме, оскільки питання захисту прав людини та демократичних цінностей залишаються ключовими у глобалізованому світі.

Список літератури:

1. Вєдькал В. А., Агамалієв Е. А. Теоретичні та практичні аспекти санкцій у міжнародному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10/2021. С. 575–577.
2. Чугаєв О. А. Сфери реалізації економічної сили О. А. Чугаєв Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Вип. 126. Ч. I (у двох частинах). Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2015. С.145–152.
3. Седляр Ю. Міжнародні санкції у світовій політиці: теорія і практика. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 412 с.
4. Матвійчук Н. В. Міжнародні санкції як інструмент зовнішньої політики. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2022. Вип. 33–34. С. 71–79
5. Седляр, Ю. О., 2017. Концептуально-методологічні засади дослідження міжнародних санкцій у зовнішньополітичному аналізі. *Актуальні проблеми політики: збірник наукових праць*. № 59. С. 85–103.
6. European Council : official website. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/>
7. Меньшеніна А. Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики у світлі війни Росії проти України. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2022. Вип. 32. С. 56–63.
8. Different types of sanctions. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/different-types/>
9. Мануїлова К.В. Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 122. Ч. 2. С. 38–43
10. Чернявська Л. Н. Суб'єктність міжнародних неурядових організацій у світовій політиці : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. *Київський національний ун-т ім. тараса Шевченка.інститут міжнародних відносин*. Київ, 2007. 235 с.

Yarovi T.S. PROSPECTS FOR THE USE OF POLITICAL AND ECONOMIC SANCTIONS AS AN INSTRUMENT OF STATE POLICY IN THE CONTEXT OF THE FORMATION OF CIVIL SOCIETY

The article is devoted to the study of a wide range of issues related to the use of political and economic sanctions as an instrument of state policy in the modern world. Sanctions are seen as an important mechanism of influence on states that violate international law or create security threats. The article analyzes how globalization affects the effectiveness of sanctions, as the interdependence of countries is growing, making sanctions a powerful tool in the system of international relations.

The author examines the impact of sanctions on the internal political processes of states, in particular on economic and social stability. Particular attention is paid to Ukraine, which is in the process of democratic

transformation, and how sanctions affect its internal reforms, government strategies, and the development of civil society. Sanctions, being a political and economic tool, can cause changes in state behavior, promote the development of democratic institutions, but they can also create economic challenges and increase political tensions.

Special attention should be paid to a detailed analysis of the negative effects of sanctions on countries subject to international pressure. The article emphasizes that in some cases, sanctions can have the opposite effect, contributing to the strengthening of authoritarian regimes. States under sanctions can use external pressure as an excuse to tighten internal control and repression. This can lead to increased social tension, economic destabilization, and even political crises.

It has been shown that the effectiveness of sanctions largely depends on how accurately they are applied and how widely they are supported by the international community. The prospect of using targeted sanctions aimed at specific individuals or industries is becoming increasingly popular, as they allow minimizing the negative impact on the general population by focusing pressure on those responsible for violating international norms.

Key words: *public administration; state policy, international relations, prospects of state policy, prospects of international relations, sanctions, prospects of applying sanctions, political sanctions, economic sanctions, trade restrictions, war, development of sanctions, value coordinates, system of value coordinates, civil society, formation of civil society.*